

IDEOLOGIJA IR PARTINĖ VEIKLA: LIETUVOS PARTIJŲ LYDERIŲ POŽIŪRIS

*EGLĖ BUTKEVIČIENĖ, EGLĖ VAIDELYTĖ,
GIEDRIUS ŽVALIAUSKAS*

Šiame straipsnyje analizuojama ideologijos reikšmė partijų veikloje. Praktinė Lietuvos partijų veikla rodo, kad jos nekelia sau tikslo savo veiklą grįsti aiškiai apibrėžtomis ideologinėmis vertybėmis. Lietuvos partijų organizacijos tyrimas atskleidė, kad partijų lyderiai turi institucionalizuotą galimybių vyrauti partijos organizacinėje hierarchijoje. Todėl nuo partijų lyderių valios labiausiai gali priklausyti partijos politinio kurso kryptis ideologinio (ne)įsipareigojimo link. 2007 m. pabaigoje atliktų interviu su pagrindinių šalies partijų aukščiausios vadovybės nariais analizė atskleidė, kad lyderių nuostatos dėl ideologijos vaidmens partinėje veikloje neleidžia tikėtis, jog tarp pagrindinių Lietuvos politinių partijų gali kilti ideologinių konfliktų, kurie galėtų virsti politinėmis skirtimis*.

Eglė Butkevičienė – Kauno technologijos universiteto Sociologijos katedros docentė, socialinių mokslų daktarė (el. paštas: egle.butkeviciene@ktu.lt).

Eglė Vaidelytė – Kauno technologijos universiteto Viešojo administravimo katedros docentė, socialinių mokslų daktarė (el. paštas: egle.vaidelyte@ktu.lt).

Giedrius Žvaliauskas – Kauno technologijos universiteto Politikos ir viešojo administravimo instituto vyresnysis mokslo darbuotojas, socialinių mokslų daktaras (el. paštas: giedrius.zvaliauskas@ktu.lt).

© Eglė Butkevičienė, Eglė Vaidelytė, Giedrius Žvaliauskas, 2009

Straipsnis įteiktas redakcijai 2009 m. kovo 23 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2009 m. birželio 23 d.

* Interviu buvo atlikti vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo finansuojamą projektą „Demokratija žinių visuomenėje: iššūkių ir galimybių analizė (E-Demokratija)“.

Ivadas

Griuvus komunistiniam režimui Lietuva, pereidama į liberaliąją demokratiją ir transformuodama sovietinę planinę ekonomiką į kapitalistinę rinkos ekonomiką, susidūrė su sunkumais. Vykstant radikalioms transformacijoms tuo pat metu pradėjo kurtis partijos. Kitaip nei Vakarų pasaulyje, pirmosios partijos Lietuvoje kūrėsi nesant aiškių socialinės struktūros kontūrų. Partijų kūrimasis dažniausiai buvo atskirų politinių lyderių iniciatyva, leidusi turėti „savo“ politinio dalyvavimo priemones, kurioms pavadinti neretai panaudotos tarpukario Lietuvoje gyvavusių ir (ar) Vakaruose veikiančių partijų „etiketės“, turinčios ideologinių atspalvių.

Pastarųjų metų Lietuvos politinio gyvenimo specifika rodo, kad politinės partijos ir toliau nėra linkusios savo veiklą grįsti konkrečiomis ideologinėmis vertybėmis ir pirmenybę teikia pragmatizmui. Antroji Lietuvos partinio gyvenimo savybė, nuosekliai kylanti iš partijų ideologinio beveidiškumo, yra ta, kad politinę erdvę padalijančių ilgalaikių skirčių, galima sakyti, nėra.

Kodėl Lietuvos partijos vengia aiškiai apibrėžti savo ideologinį profilį? Kodėl politinės skirtys tėra labiau teorinė koncepcija, nei Lietuvos politiniam gyvenimui esminę įtaką darantis veiksnys? Šiame straipsnyje nenagrinėjamos Lietuvos visuomenės nuostatos dėl sociopolitinių ir socioekonominių reiškinių bei visuomenės socialinės struktūros, o siekiama nustatyti, ar aukščiausiam Lietuvos politinių partijų elitui pakanka ideologijos vaidmens partinėje politikoje suvokimo, nes konfliktinėms ašims atsirasti yra būtinas ir pačių partijų suinteresuotumas politizuoti atskirus socialinės tikrovės aspektus.

Lietuvos politinis žemėlapis: skirtys ir konfliktinės ašys

Svarbiausios ideologijos puoselėtojos ir nešėjos moderniose visuomenėse yra partijos. Politinės partijos turėtų būti ideologiškai suin-

teresuotos ir pasirengusios socialinius konfliktus perkelti į politinį lauką, kad jie virstų politinėmis skirtimis, leidžiančiomis partinėje politikoje atspindėti reikšmingus visuomenės pasidalijimus. Lietuvos politinio gyvenimo specifika rodo, kad partijos vengia užimti aiškia ideologinę poziciją¹, o konjunkturenis jų elgesys, kurio Lietuvos politikoje netrūksta, nusveria vertybinius interesus politikoje². Dauguma šalių partijų vis dar ieško savo tapatybės ir nėra apsibrėžusios ilgalaikių savo veiklos orientyrų, keičia savo „veidus“ ir rinkėjams yra sunku nustatyti, kuris partijos „veidas“ yra tikrasis³. Seimo narių diskurso analizė atskleidė, kad „Lietuvos partijų politinės ideologijos menkai išsiskyniusios Seimo narių (partijų elito!) sąmonėje, taigi partijų programos jiems greičiausiai tėra tik patogūs ideologinių šūkių rinkiniai“⁴. Vyraujančios Lietuvos partijos, kurios Seimo rinkimuose yra laimėjusios daugiausia balsų, visuomet apeliavo ne į kokią nors socialinę grupę ar sluoksnį, bet į visus Lietuvos žmones. Partijų „konkurencijos pagrindas buvo ne ideologinė programa, atspindinti klasinį pasidalijimą, o pažadai efektyviau valdyti“⁵.

Pokomunistinė politika pateikia platų latentinių skirčių spektrą ir suteikia unikalią galimybę formuotis socialiniais ir kultūriniais skirtingumais grindžiamai politikai⁶. Akademinė bendruomenė teikė nemažai dėmesio politinių skirčių paieškoms Lietuvos politiniame žemėlapyje⁷. Deja, Lietuvos politinę erdvę padalijančių ilgalaikių skirčių, galima sakyti, nėra. Ainė Ramonaitė naujausiame ir, ko gero, išsamiausiame darbe, kuriame nagrinėja Lietuvos politinį žemėlapią siekdama atrasti politinę tikrovę struktūruojančias politines skirtis, teigia, kad pati reikšmingiausia ir vienintelė Lietuvos politinė skirtis yra ekskomunistinė–antikomunistinė takoskyra⁸. Ši konfliktinė ašis ryškiai buvo išsiskleidusi jau 1992 m. Seimo rinkimų metu⁹. Tačiau sunku nepritari Kjetilui Duvoldui, kad ekskomunistinė–antikomunistinė takoskyra arba, kaip jis vadina, režimo matmuo, nors ir neabejotinai buvo svarbi formuojantis Lietuvos partinei sistemai, anksčiau ar vėliau bus pakeista kitomis skirtimis¹⁰. Lietuvos partinei konkurencijai būdingą ekskomunistinę–antikomunistinę takoskyrą

reikėtų traktuoti tik kaip perėjimo į demokratiją reliktą, bet ne kaip tikrąją skirtį.

Taigi Lietuvos tarppartinėi konkurencijai iki šiol nedaro įtakos netgi visoms Vakarų demokratijoms būdinga socioekonominė kairės–dešinės takoskyra. Nors sąlygų jai atsirasti, ko gero, yra ir Lietuvoje, nes, paskelbusi valstybingumo atkūrimą 1990 m., ji vienu metu pradėjo kelionę ne tik demokratijos, bet ir laisvosios rinkos kapitalizmo link. Lietuva, įsipareigodama vykdyti Tarptautinio valiutos fondo (toliau TVF) ir Pasaulio banko (toliau PB) reikalavimus, ėmėsi vilkintis, Thomaso Friedmano žodžiais, „auksinius tramdomuosius marškinius“, kurių pirmieji „siuvėjai“ savo šalyse buvo neoliberaliąsias reformas pradėję Jungtinės Karalystės premjerė Margaret Thatcher ir JAV prezidentas Ronaldas Reaganas¹¹. „Auksinių tramdomųjų marškinų“ apsilikimas arba perėjimas į kapitalizmą, pasak Zenono Norkaus, Lietuvoje daugmaž atitiko neoliberaliojo „didžiojo sprogimo“ kanono – šoko terapijos – scenarijų: pradėjus valstybinio turto privatizaciją, makroekonominė stabilizacija buvo atidėliojama¹². Tokių reformos prioritetų išsidėstymą galima paaiškinti tuo, kad

Lietuvos rinkos ekonominių reformų architektų mąstymui didžiausią įtaką darė marksistinės politinės ekonomijos schema, pagal kurią svarbiausiu skirtumu tarp kapitalizmo ir socializmo laikoma privati gamybos priemonių nuosavybė. Jie apvertė aukštyn kojomis tą schemą ir lemiamu dalyku kapitalizmui sukurti laikė kuo greitesnę ir visuotinę valstybinės, o ypač kolūkinės, nuosavybės privatizaciją.¹³

Kita vertus, bolševikiniai stereotipai buvo būdingi ne tik tarybinę santvarką ėmusiems pertvarkyti reformatoriaus lietuviams, kurių, pasak Vaidučio Laurėno, „tikslai ir lūkesčiai klostėsi komunistinio režimo metais“¹⁴, bet ir šoko daktarams iš TVF ir PB. Pasak Z. Norkaus, palaiapsninių reformų šalininkų nuomone, šoko daktarai – „rinkos bolševikai“ – kapitalistinių gamybinių santykių formavimąsi pamėgino suspausti į dvejus trejus metus, o pačioje Vakarų Europoje šis procesas truko šimtmečius¹⁵. Kitaip tariant, staiga perėjimo į kapitalizmą architektai iš tarptautinių finansinių organizacijų, kaip

tikri bolševikų revoliucionieriai vienu „didžiuoju šuoliu“ siekė transformuoti neefektyvią Lietuvos centralizuotą planinę administracinę ekonominę sistemą, kurios 1989 m. BVP lygį Lietuvos kapitalistinė rinkos ekonomika, deja, pasiekė tik 2006 m. Teisingumo dėlei reikia pažymėti, kad „rinkos bolševikai“ iš TVF ir PB, pasak Z. Norkaus, nemėgino kaip bolševikų revoliucionieriai sukurti niekur neegzistavusią ir neįmanomą visuomenę, bet siekė sovietinę ekonomiką transformuoti į realiai daugelyje pasaulio šalių veikiančią kapitalistinę rinkos ekonomiką¹⁶.

Nesileidžiant į svarstymus, ar galėjo Lietuvos kelias į kapitalizmą būti kitoks, ar Lietuvos gyventojai paskutiniajame XX a. dešimtmetyje išgyveno šoko terapiją, ar galbūt – „šoką be terapijos“, svarbiausia tai, kad, pasak Z. Norkaus, Lietuvos politinė klasė, be pasipriešinimo pakludama tarptautinių finansinių organizacijų nurodymams, pasuko šalį radikaliu neoliberaliuoju šoko terapijos keliu, vedančiu amerikietiškosios liberalios rinkos ekonomikos link¹⁷, o tai sukėlė didžiulius socialinius ir ekonominius pokyčius Lietuvoje.

Perėjimas iš centralizuotos komandinės ekonomikos į laisvosios rinkos principais grindžiamą ekonominę sistemą palietė visą sąlyginai „vienodą“ tik iš komunistinio režimo išsivadavusią visuomenę, vienus šalies gyventojus paversdamas „laimėtojais“, o kitus – „pralaimėjusiais“. Abejų socialiniai ir ekonominiai interesai skiriasi. Šiandieninė Lietuvos socialinė struktūra jau yra visai kita nei pirmaisiais perėjimo į demokratiją metais, nes įvyko didelių pokyčių¹⁸. „Didysis šuolis“ į kapitalizmą Lietuvos visuomenę padėjo suskaldyti į atskiras grupes, o tai lėmė socioekonominių konfliktų atsiradimą.

Ekonominę kairės–dešinės dimensiją arba konfliktą tarp didesnės valstybės intervencijos ir laisvosios rinkos sprendimų Lietuvos gyventojai 2001 m. laikė svarbiausiu partijų politikoje (žr. 1 lentelę). Pagal ekonominiam kairės–dešinės matmeniui teikiamą svarbą Lietuvos gyventojai gerokai lenkė Latviją ir Estiją – tose šalyse šis tarp politinių partijų galintis nubrėžti ribą matmuo taip stipriai akcentuojamas nebuvo¹⁹.

1 lentelė. Gyventojų skirčių svarbos Baltijos šalyse suvokimas (%)

	Estija	Latvija	Lietuva	Rytų Europos vidurkis
Komunistinio režimo palikimas	24	13	29	31
Valstybės intervencija vs. rinka	29	27	50	30
Kaimas vs. miestas	35	12	24	19
Etninis atstovavimas vs. neatstovavimas	17	12	10	12
Nacija vs. europinė integracija	35	31	33	32
Asmenybė vs. politiniai idealai	33	33	40	32
Neturi nuomonės apie skirtis	12	31	6	18

Paaiškinimas: 2001 m. atliktame Naujajame Baltijos / Europos barometro tyrime respondentams buvo užduotas toks klausimas: „Yra keletas priežasčių, kurias žmonės įvardija kalbėdami apie politinių partijų skirtumus. Kurios iš jų geriausiai paaiškina skirtumus?“ Respondentai galėjo pasirinkti 2 atsakymo variantus.

Šaltinis: Kjetil Duvold. Op. cit., p. 271.

Dabartiniai rodikliai, pavyzdžiui, GINI koeficientas, rodo, kad pajamų nelygė Lietuvoje yra viena didžiausių ES ir 2006 m. siekė 35,0%²⁰. Kitas pajamų nelygės (kvintilinio santykio) rodiklis atskleidžia, kad 2005 m. pajamų nelygė buvo didesnė tik Portugalijoje ir gerokai viršijo Europos šalių vidurkį²¹. Skurdo lygis Lietuvoje svyruoja ties 19–20% riba²², o tai reiškia, jog, nors BVP iki 2008 m. augo išpūdingais tempais, skurdo lygis šalyje buvo didžiausias nuo 1996 m., kai siekė 18,0% ribą. Viešosios nuomonės tyrimai atskleidžia, kad Lietuvos gyventojų nuostatos dėl tam tikrų socialinių ir ekonominių klausimų ryškiai skiriasi ir priklauso nuo respondentų socialinės padėties²³. Nuo 1990 m. laipsniškai didėja Lietuvos gyventojų nepasitenkinimas susiklosčiusia pajamų nelygybe – 1999 m. net 66,8% respondentų laikėsi nuomonės, kad pajamų skirtumai turėtų būti „kur kas mažesni“, o 16,4% apklaustųjų manė, kad pajamų skirtumai turėtų būti „siek tiek mažesni“²⁴.

Tam tikri Lietuvos socialinės ekonominės tikrovės indikatoriai rodo, kad gali atsirasti socioekonominė kairės–dešinės perskyra. Tačiau kitaip nei jau 1992 m. išryškėjus ekskomunistinei–antikomunis-

tinei skirčiai, Lietuvos partijos ir toliau nėra politizavusios atskirų socioekonominio gyvenimo sričių, kurios galėtų tapti politinio konflikto tarp kairės ir dešinės ašimi. Beveik visos partijos, pasak Vladimiro Laučiaus, žada pagalbą skurstantiesiems ir kartu ketina remti verslą, o atėjusios vykdo gana liberalią ekonominę politiką²⁵. Tokios partijų pozicijos rezultatas yra tas, kad, pavyzdžiui, beveik neįmanoma aptikti skirtumų tarp kairiųjų ir dešiniųjų flangams priklausančių partijų vykdomos socialinės politikos²⁶. Todėl Lietuvos politinio gyvenimo ir tarppartinės konkurencijos skurdumo priešasčių reikėtų pamėginti ieškoti partijose, o ne visuomenėje.

Lietuvos partijų vidinio demokratiškumo įvertinimas

Akademinėje literatūroje pabrėžiama, kad partijų viduje skirtingai reiškiasi ideologiniai konfliktai. Bet dėl jų raiškos, kaip yra dėl Johno May suformuluoto vidinių ideologinių konfliktų partijose dėsnio (angl. *The Special Law of Curvilinear Disparity*), įvardijančio, kokiems partijos organizaciją sudarančių elementų atstovams partijos ideologinio „grynumo“ užtikrinimas yra svarbesnis nei kitiems partijos nariams, nėra sutariama²⁷. Akademinė diskusija dėl vidinių ideologinių konfliktų partijose dėsnio teisingumo paliečia ir vidinės demokratijos būklės partijose problematiką. Eiliniai politinės partijos nariai ir skyrių lyderiai gali būti ideologiškai labai suinteresuoti, bet jei partijos lyderiai tvirtai kontroliuoja sprendimų priėmimą, o pačių lyderių kontrolė nepakankama, partijos ideologinis veidas stipriai priklausys nuo lyderių valios. Arba ideologiškai „šaltesni“ skyrių lyderiai, jei turi institucionalizuotą teisę svariai prisidėti prie svarbiausių partijos sprendimų priėmimo, gali blokuoti ideologiškai labiau įsipareigojusią partijos lyderių iniciatyvas. Vadinasi, ir Lietuvos partijų ideologinio angažuotumo potencialo perspektyvos yra gana glaudžiai susijusios su partijų organizacine specifika – vidinės demokratijos būkle.

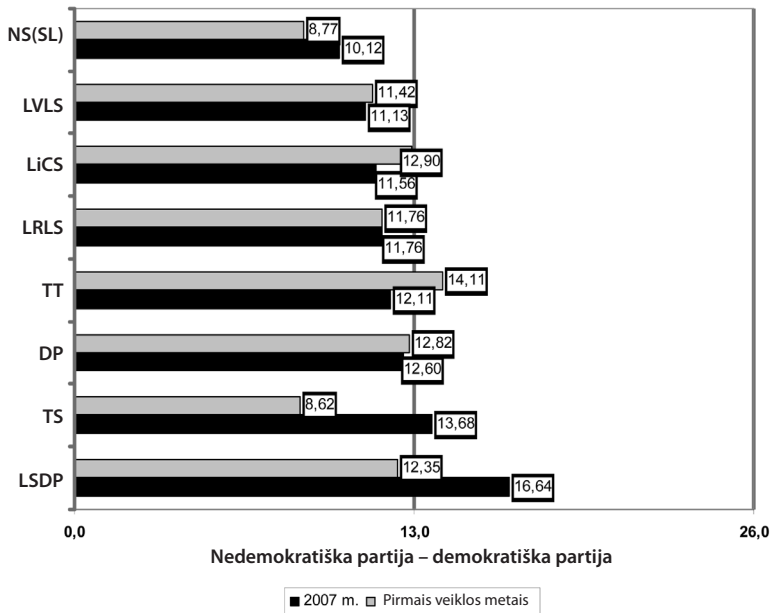
Pagrindinių Lietuvos partijų vidinio gyvenimo demokratiškumui atskleisti buvo analizuoti partijų statutai (įstatai), kuriuose užfiksuo-

ta, kaip partija supranta vidinio gyvenimo organizavimą²⁸. Vieni ar kiti organizacinės veiklos principai nėra atsitiktiniai, o įkūnija vertybes, kurioms, reguliuojant partinį gyvenimą, yra teikiama pirmenybė, nurodoma, kokia eilinių partijos narių ir vadovų veikla politinėje organizacijoje priimtina ir galima.

Lietuvos partijų organizacijos analizė²⁹ atskleidė, kad net „atrodyti“ demokratiškos Lietuvos partijos neturi intereso ir politinės vailios. Demokratiškumo indeksas atskleidžia, kad 2007 m. tik Lietuvos socialdemokratų partijos (toliau LSDP) ir Tėvynės sąjungos (TS) eilinių partijos narių ar jų išrinktų atstovų galimybės paveikti partijos organizacinį vystymąsi bei partijos strateginius ir taktinius veiksmus yra palankesnės, nes indeksas šiek tiek viršija ribą tarp demokratiškos ir nedemokratiškos partijos. Tačiau ir šiose partijose yra nemažai nedemokratinio valdymo apraiškų, todėl ir intervalas nuo LSDP, o ypač – nuo TS demokratiškumo indekso iki ribos tarp demokratiškos ir nedemokratiškos partijos yra nedidelis. Kitos šalies partijos patenka į nedemokratiškas partijų grupę, tai rodo, kad daugumoje Lietuvos partijų nėra sukurta palanki organizacinė atmosfera eiliniams partijos nariams aktyviai dalyvauti priimant politinius sprendimus.

Palyginus 2007 m. galiojusią vidinio gyvenimo reguliavimo specifiką su steigiant partiją nustatyta tvarka matyti³⁰, kad tik TS, LSDP ir NS(SL) įvyko organizacinė kaita demokratiškumo link. Bet NS(SL) įvykę pokyčiai nebuvo pakankami, kad partija būtų peržengusi tarp demokratiškos ir nedemokratiškos partijos nubrėžtą ribą. NS(SL) ir toliau lieka mažiausiai demokratiška šalies partija.

Į partijos organizacijas pažvelgus kiek kitu rakursu, t. y. pagal 8 vidinės demokratijos požymius³¹, matyti, kad aukščiausių partijos vadovų, kurie turi įtakingus postus partijos vykdomosiose institucijose ir partijos vadovybėje ir (ar) atstovauja partijai Seime bei Vyriausybėje, veiklos kontrolė yra menka (žr. 2 lentelę). Eiliniai partijos nariai ir juos vienijančios partinės struktūros dažniausiai neturi pakankamų priemonių užtikrinti lyderių veiklos priežiūrą, o tai yra palanku aukščiausiajam Lietuvos partijų elitui.

1 pav. Lietuvos partijų demokratiškumo indeksas

Alvydas Jokubaitis, siekdamas pagrįsti požiūrį, kad nėra savarankiškų politinių vertybių, teigia, jog:

[...] politika yra panaši į tuščią vietą, dėl kurios užpildymo varžosi skirtingų moralinių, religinių ir filosofinių įsitikinimų žmonės. Šiuo požiūriu politika gali būti palyginta su statybų aikšte. Panašiai kaip skirtingų kultūrų ir civilizacijų žmonės tą pačią architektūrinę erdvę užstato kitokios išvaizdos pastatais, politikai jiems suteiktą erdvę pripildo skirtingų vertybių ir prasmų. [...] Į politiką ateinantys žmonės panašūs į statybininkus – jie atsineša savo įrankius, medžiagas ir projektus.³²

Atsižvelgiant į demokratijos būklę Lietuvos partijose, kai jų eininių narių bei aktyvistų galimybės pasukti partijos kursą didesnio ideologinio (ne)suinteresuotumo link nėra didelės ir labiau priklauso nuo politinės organizacijos lyderių politinės valios, perfrazuos A. Jokubaičio metaforą galima sakyti, kad yra svarbu suprasti, ko-

2 lentelė. Partijų demokratiškumo koeficientas pagal 8 vidinės demokratijos požymius (2007 m.)

	LSDP	LVLS	TS	LiCS	NS(SL)	TT	DP	LRLS	PDP	M_e	\bar{x}	N_{sp}
Stojimas į partiją ir partinė drausmė	2,33	3,00	1,63	1,33	0,81	2,00	2,00	2,00	1,14	2,00	1,81	1,50
Pagrindinių partijos dokumentų tvirtinimas	1,50	1,50	1,50	1,50	1,50	1,25	1,50	1,50	1,25	1,50	1,44	1,00
Partijos institucijų formavimas	5,85	5,85	3,76	4,70	2,92	4,11	3,85	5,15	3,49	4,11	4,41	3,50
Tarybos veiklos priežiūra	1,50	0,50	1,50	0,50	0,00	0,50	0,50	0,00	1,50	0,50	0,72	1,00
Partijos pirmininko veiklos priežiūra	1,00	0,00	2,50	1,00	1,50	2,00	2,00	1,00	2,00	1,50	1,44	1,50
Vykdomosios institucijos veiklos priežiūra	1,75	0,00	2,50	0,75	1,25	2,25	1,75	1,25	1,50	1,50	1,44	1,50
Parlamento frakcijos veiklos priežiūra	2,71	0,29	0,29	1,24	1,14	0,00	0,57	0,43	0,00	0,43	0,74	1,50
Partijos atstovų Vyrtaisybėje veiklos priežiūra	0,00	0,00	0,00	0,53	1,00	0,00	0,43	0,43	0,00	0,00	0,27	1,50

Sutrumpinimai: M_e – mediana, \bar{x} – aritmetinis vidurkis, N_{sp} – normalizuotas skalės vidurkis.

Paaiškinimas: politinės raiškos koeficientai, viršijantys normalizuotą skalės vidurkį, yra išspausdinti tamsesniu šriftu.

kiais „įrankiais, medžiagomis ir projektais“ nešini į didžiąją politiką ateina Lietuvos partijų lyderiai. Kitaip tariant, kaip partijų vadovybės nariai supranta ideologijos vaidmenį ir identifikuoja „autentiškas“, t. y. pačių politinių partijų konstruojamas, tarpusavio skirtis? ar partijos lyderių nuostatos dėl ideologijų vaidmens politikoje ir partiniame gyvenime yra palankios atsirasti ideologinei kovai tarp Lietuvos partijų?³³

Politinių partijų aukščiausiojo elito samprata apie ideologiją

Esant ideologiškai suinteresuotoms partijoms jų lyderiai turėtų nesunkiai identifikuoti tarppartinius vertybinius skirtumus. Kaip rodo 2007 m. pabaigoje atliktas kokybinis tyrimas, partijų lyderių nuomonės, ar yra kokių nors vertybinių skirtumų tarp šiandieninių Lietuvos partijų, nėra vienodos. Kai kurie partijų aukščiausios vadovybės nariai pritarė nuomoni, kad šiandien Lietuvos partijų programos yra pernelyg supanašėjusios ir esminių skirtumų tarp jų nėra. Pavyzdžiui, vieno iš LiCS lyderių nuomone, aptikti Lietuvoje vertybinių partijų, atspindinčių tam tikrą aiškią ideologiją, nelabai yra įmanoma. Kita vertus, DP aukščiausios vadovybės narys, pavyzdžiui, netgi nesureikšmino vertybinių skirtumų būtinybės, teigdamas, kad pagrindiniai dalykai yra išryškinti problemas, iškelti jas į paviršių, surasti sprendimo būdą. O koks jis bus, šiek tiek kairesnis ar dešinesnis, koks skirtumas. LVLS aukščiausios vadovybės narys pripažino, kad vertybinių skirtumų, bent jau programiniu lygmeniu, yra ir jų neigimas rodo paviršutinišką skirtumus neigiančio asmens gilinimąsi į esmę. Kai kurių partijų lyderiai, kalbėdami apie Lietuvos partijų ideologines vertybes, pabrėžė neretai pasitaikančią neatitikimą tarp partijų programų ir konkrečiai įgyvendinamos politikos. Suvažiavimuose priimtos partijų programos gana daug skiriasi, bet būtent praktiniai partijų veiksmai, partijų lyderių nuomone, kartais leidžia manyti, kad tarp partijų nėra ideologinių skirtumų ir programos yra labai supanašėjusios.

Vertinant neatitikimą tarp partijų programos ir konkrečių veiksmų, ko gero, dera prisiminti Arūno Sverdiolo aptartą šiandieninei Lietuvai būdingą žmogaus be savitvardos problematiką. Individo, stokojančio savitvardos, politinę veiklą A. Sverdiolas taikliai įvardija „jeigu privalėtum, tai gal ir galėtum, bet kai vien tiktai norisi, tai negali: noras per trapus pagrindas, jo keliamoji galia per maža“³⁴. Kitaip tariant, apie Lietuvos partijas būtų galima pasakyti, kad neretai nėra skirtumo tarp skirtingų partijų konkrečių ir praktinių veiksmų, nes niekas partijų neverčia, o vidinės savitvardos arba politinės valios nėra. Todėl, kaip pasakė vienas iš LRLS lyderių, pagrindinė Lietuvos politinės sistemos bėda ar liga yra ta, kad daug dalykų, kuriuos partijos deklaruoja, netampa kūnu.

Vertybių eroziją tarpartinėje konkurencijoje taip pat atspindi partijų aukščiausios vadovybės narių požiūris į koalicinį bendradarbiavimą (jungimąsi į koaliciją) tarp Lietuvos politinių partijų apskritai. Kai kurių partijų lyderiai nemato esminių kliūčių, neleidžiančių partijoms jungtis į koalicijas. Iš tiesų, Lietuvos politinėje scenoje iki šiol nepasitaikė, kad partija, pradėjusi derybas dėl jungimosi į koaliciją, būtų atsisakiusi dalyvauti formuojamame Ministrų kabinete, nes, priešingu atveju, partijai būtų reikėję išduoti savo vertybes. Vienas iš NS(SL) lyderių, kalbėdamas apie koalicijų sudarymo ypatumus, tiksliai diagnozavo Lietuvos politikoje išsikerėjusį pragmatizmą teigdamas, kad Lietuvos politikai yra pragmatiški žmonės, kurie gali labai lengvai atsisakyti savo rinkiminių principų, pažadų, kai prasideda valdančiosios daugumos formavimas. Nugali politikų noras dalyvauti valdžioje, o ne likti opozicijoje.

Partijų lyderiai, apklausos metu įvardydami galimą jungimosi į koalicijas su atskiromis šalies partijomis problemškumą, dažniausiai nurodė TT ir DP, su kuriomis bendradarbiauti būtų sunkiai įmanoma. Tačiau, pavyzdžiui, LVLS aukščiausios vadovybės nario nuomone, koalicinis bendradarbiavimas tarp NS(SL) ir TT, TS ir DP ar TS bei TT yra problemiškas daugiau dėl tarpusavyje susiklosčiusių santykių, o ne dėl programinių nesutarimų. Netgi TS aukščiausios vado-

vybės narys daugiau problemų dėl bendradarbiavimo su TT ir DP mano esant dėl numanomų šių partijų glaudžių sąsajų su Rusija ir jos specialiosiomis tarnyboms, nei dėl galbūt TS pozicijai prieštaraujančių TT ir DP vertybių.

Lietuvos partijų aukščiausios vadovybės nariai, paprašyti įvardyti, su kokiomis konkrečiai partijomis jų politinė organizacija galėtų lengviausiai bendradarbiauti, nesunkiai nurodė artimiausius partnerius iš vadinamųjų „tradicinių“ šalies partijų sparno. Nė vienas lyderis nenurodė TT ir DP kaip galimo partnerio. Paprašyti nurodyti, su kuriomis partijomis negalėtų bendradarbiauti, šalies partijų lyderiai nebuvo kategoriški „tradicinių“ šalies partijų atžvilgiu ir dažniausiai minėjo vadinamąsias „populistines“ DP ir TT.

Vertindami galimą savo partijos nebendradarbiavimą su kitomis politinėmis partijomis, lyderiai pabrėžė, kad reikėtų vengti žodžio „NIEKADA“. Kategoriškumas politikoje nėra gerai, nes nežinia su kuo ateityje teks kartu dirbti. Vadinasi, ideologiniai skirtumai Lietuvos partijų aukščiausios vadovybės nariams iš esmės neatrodo rimta kliūtis, trukdanti glaudžiau bendradarbiauti ir dirbti kartu. Atsiskleidęs žodžio „NIEKADA“ vengimas suteikia pagrindo teigti, kad partijų vadovybės nariams „nacionalinės koalicijos“ ar „didžiosios koalicijos“ idėja šalį gelbėjant nuo populistų ar kilus krizei yra gana patraukli ir tokiam veiksmui partijų lyderiai yra pasirengę³⁵. Vietoj ideologinės priešpriešos partijų lyderiai lengvai brėžia dirbtinę ribą tarp „tradicinių“ ir „populistinių“ partijų, kurios efemeriška prigimtis, pasak V. Laučiaus, iš karto atsiskleidė po 2004 m. Seimo rinkimų³⁶.

2007 m. atlikta apklausa parodė, kad daugumos partijų lyderiai žino ir sugeba įvardyti tam tikrus konkrečius vertybinius elementus, kurie turėtų būti svarbūs jų vadovaujama partijų tapatybei. Pavyzdžiui, vienas iš LSDP lyderių įvardijo keletą socialistinėms (socialdemokratinėms) partijoms būdingų elementų – lygybės partijai būdingų vertybių. TS ir TT vadovai gana aiškiai pabrėžė konservatizmo ideologinei srovei arba tvarkos partijai būdingas vertybes. LiCS ir LRLS

lyderių pasisakymuose galima aptikti elementų, būdingų liberalioms arba laisvės partijoms. Kai kurie tradiciniai ideologiniai argumentai partijų lyderiams yra žinomi. Antra vertus, konkrečiai ideologinei kryptčiai būdingų tam tikrų pagrindinių žodžių vartojimas nesudaro pagrindo partijų aukščiausios vadovybės narių nuostatas traktuoti kaip nuoseklios vertybinės ideologinės pozicijos artikuliaciją dėl toliau straipsnyje aptariamų priežasčių.

Pavyzdžiui, vertinant Lietuvos partijų ideologinį suinteresuotumą gana svarbus indikatorius galėtų būti partijų lyderių supratimas apie politinį atstovavimą ir gebėjimas tiksliai nustatyti partijai svarbias rinkėjų grupes. Kokybinio tyrimo duomenys atskleidžia, kad pati atstovavimo sąvoka yra suprantama visų šalies partijų aukščiausios vadovybės nariams. Vis dėlto kai kurių partijų lyderiai atstovavimą supranta labai plačiai ir į visuomenę žvelgia kaip į visumą, o ne kaip į darinį, susidedantį iš tarpusavyje konfliktuojančių elementų, kurie siekia atstovauti savo interesams. Laikomasi nuomonės, kad reikia atstovauti visai visuomenei arba visiems šalies gyventojams, o ne konkrečiai socialinei grupei. Pavyzdžiui, vienas TS lyderių pabrėžė, kad būtų keista, jei partija orientuotųsi į kokią nors specialią grupę. Nebent šalyje veikia labai daug partijų ir, pasirinkus labai siaurą nišą, atstovaujama labai siauriems interesams. TS lyderio manymu, svarbu, kad TS įrodytų, jog yra pajėgi prisiimti atsakomybę ne už vieną kokią nors specialią grupę, o už visą šalį, nes įvairiose srityse yra daug problemų.

DP aukščiausios vadovybės narys nurodė, kad politinė partija turi atstovauti ne vienai socialinei grupei, o visiems žmonėms, paminėdamas analogiją su parlamentaro priesaika Seime. Nesvarbu, kokiai partijai priklauso parlamentaras – priesaika ta pati, tarnauti visiems, visai Lietuvai. Taip turi elgtis ir politinė partija. LiCS aukščiausios vadovybės narys, pavyzdžiui, atvirai pripažino, kad jo partijai kyla problemų rinkimų kampanijos metu apsibrėžiant savo pagrindinį „taikinį“ – socialines grupes, nes yra sunku suprasti, kad kažkas negali būti LiCS rinkėjas. Šiuo metu LiCS išgyvena tam tikrą vidinį neapsisprendimą ir siekia apimti daugiau rinkėjų.

Šiame kontekste verta prisiminti V. Laurėną, kuris, nagrinėdamas 1989–1991 m. laikotarpiui būdingą interesų raiškos procesą, teigė, kad „partijų kūrėjai neturėjo ryšio su atitinkamais socialiniais sluoksniais ir todėl apeliavo į abstraktų Lietuvos žmogų, apskritai tautą“³⁷. 2007 m. atlikti interviu atskleidžia, kad kai kurių partijų lyderiams ir toliau yra būdingas pirmųjų perėjimo iš komunizmo metų politinės bandos lygmuo, nes norima atstovauti „visiems“ Lietuvos gyventojams. Interviu rezultatai suteikia pagrindo manyti, jog požiūris, kad Lietuvos partijos yra pasirengusios atstovauti atskiriems visuomenės sluoksniams, tik nėra kam, yra neteisingas³⁸.

Politinio atstovavimo problemškumą Lietuvoje gana gerai iliustruoja ir atviras vienos partijos lyderio prisipažinimas, kad jo partija žino, kam, atsižvelgiant į deklaruojamas vertybes, turėtų atstovauti, bet to nedaro. Jei politinės partijos praktinėje politikoje nesiekia užmegzti glaudžių sąsajų su įvairiomis visuomenės grupėmis ir nori atstovauti beveik visiems Lietuvos gyventojams, arba sąmoningai neatstovauja „savam“ rinkėjui, kaip tuomet gali politiniame žemėlapyje atsirasti politinių skirčių kontūrai?

Lietuvos partijų aukščiausios vadovybės nariai, bandydami paaiškinti, kas motyvuoja balsuojančių už jų partiją rinkėjų elgesį ir apskritai bandydami pagrįsti, kas lemia partijos sėkmę rinkimuose, partijos rinkimų programą, kaip sėkmę rinkimuose užtikrinantį veiksnį, nelabai pabrėžė ir išskyrė kaip patį svarbiausią. Nors atsakydamas į klausimą, ar apsibrėžiant partijos politines pozicijas yra atsižvelgiama į partijos vertybinius principus, ar orientuojamasi pagal konkrečią politinę situaciją, nė vienas partijos lyderis nepaneigė partijos programos svarbos. Būtent partijos programa, pasak partijų aukščiausios vadovybės narių, yra pagrindas formuojant partijos poziciją.

Lietuvos partijų aukščiausios vadovybės narių pasisakymai apie menką programos reikšmę rinkimų kampanijos metu ir didžiulę svarbą priimant svarbiausius partinius sprendimus leidžia manyti, kad rinkėjai yra nepasirengę įvertinti partijų programų ir joms neteikia didesnės svarbos. Todėl programa negali būti sėkmę rinkimuose už-

tikrinantis veiksnys, nors pačioms partijoms jų programiniai principai – vertybė. Antra vertus, išnagrinėjus šalies partijų dokumentus matyti, kad pagal 2000 m. rinkimų programose išdėstytą politikos sričių ir problemų reikšmingumą „Lietuvos rinkėjams, jeigu jie nuosekliai skaitytų partijų programas, [...] būtų sudėtinga pasirinkti tarp Lietuvos partijų, nes jų programos darosi panašios“³⁹. Nors Lietuvos partijų programiniai skirtumai prieš 2004 m. Seimo rinkimus kiek padidėjo, iš kitų šalies politinių jėgų išsiskyrė tik Lietuvos krikščionys demokratai⁴⁰.

Vadinasi, galima kelti klausimą, kam šalies rinkėjams domėtis partijų programomis, kai tarp jų skirtumai nėra dideli, o praktinėje politikoje priimant konkrečius sprendimus lemia konjunktūra, bet ne vertybės? NS(SL) aukščiausios vadovybės nario nuomone, partijų programų svarbą rinkėjų apsisprendimui nuvertino patys politikai. Pateikdamas pavyzdį apie 14-ojoje vyriausybėje prasidėjusį glaudų LSDP ir LiCS bendradarbiavimą jis teigė, kad visai nelieka jokių barjerų. Todėl žmonių galvose kyla sumaištis ir jie nebalsuoja už partijų programas, o balsuoja už lyderius ar kokius nors mistinius lūkesčius.

Ne visi Lietuvos partijų lyderiai sugebėjo aiškiai įvardyti svarbiausias vertybes, kurių partija niekada neatsisakytų, net jei toks elgesys atstumtų kai kuriuos rinkėjus. Vienos politinės partijos aukščiausios vadovybės narys be užuolankų pasakė, kad partijos deklaruojamų vertybių yra nemažai, taip nedviprasmiškai nurodydamas partinio žodžio ir veiksmo prieštaravimą Lietuvos politikoje. Užtat beveik visi politinių partijų lyderiai nesutiko su teiginiu, kad šiais laikais ideologija partijai apskritai nėra reikalinga. Lyderių nuomone, ideologija partinei veiklai yra labai svarbi. Pasak LRLS aukščiausios vadovybės nario, remdamasi ideologija partija įsivardija būsimus darbus. Ideologiniai įsitikinimai ir programinės nuostatos yra svarbios ir derantis su kitų ideologinių kryptių atstovais, nes yra žinoma tam tikra takoskyra, kurios jau nebeperžengsi. Vienas iš TS lyderių, kalbėdamas apie ideologijos vaidmenį, pabrėžė, kad ideologija yra svarbi kaip tam tikras modelis kuriant valstybės ateitį – valstybės

namą. Namai gali būti ir socialdemokratiniai, ir konservatyvūs, ir liberalūs, o blogiausias dalykas yra eklektika.

Tačiau Lietuvos partijų lyderiai, paprašyti įvardyti, kaip politinės partijos vertybės konkrečiai atsispindi partijos programoje, turėjo tam tikrų problemų. Išskyrus kelias išimtis, paklausti, kaip turėtų atrodyti gera partijos programa, lyderiai paprastai ir aiškiai nesugebėjo įvardyti, kad tokioje programoje partijos veiklos planas turi būti parengtas atsižvelgiant į partijos vertybes.

Vertindami ideologijos vaidmenį partinės organizacijos vienybei ir naujų narių pritraukimui beveik visų Lietuvos partijų lyderiai teigia, jog yra svarbu, kad partijoje būtų pasiektas narių vertybinis vieningumas (susitelkimas). Taip pat buvo pabrėžiamas partijos vieningumas apskritai, kai yra priimami sprendimai ir prasideda jų įgyvendinimas. Atsižvelgiant į aukščiausios vadovybės narių įvardytą vieningumo svarbą partijose, reikšmingas kriterijus, vykdant naujų partijos narių atranką, ko gero, turėtų būti į partiją stojančiojo politinės nuostatos ir vertybės.

Tačiau Lietuvos partijų aukščiausios vadovybės narių pasisakymuose ideologinis aspektas priimant naujus narius į partiją paprastai nebuvo pabrėžiamas. Partijų lyderiai labiau pabrėžė kitas, ne ideologines ar vertybines, priežastis, kurios lemtų vieno ar kito asmens priėmimą arba atsisakymą priimti į politinę organizaciją. Tik vienas iš LRLS lyderių užsiminė apie ideologinių nuostatų patikrinimą priimant naujus narius (atskiris atvejais) pažymėdamas, kad tai nėra visiškai nereikalingi dalykai.

Paprašyti įvardyti jų partijos patrauklumą ir paaiškinti, kodėl nauji nariai pasirenka būtent jų partiją, tik keli lyderiai buvo linkę paminėti jų partijos ideologinį profilį. Kitaip tariant, partijų aukščiausios vadovybės narių nuomone, jų partija yra patraukli ne dėl ideologijos, bet dėl kitų veiksnių. O visi Lietuvos partijų aukščiausios vadovybės nariai, kaip minėta, be užuolankų pabrėžė ideologijos svarbą partinei veiklai ir vieningumo partijose poreikį. Taigi būtų galima teigti, kad partijos yra priverstos prisitaikyti prie visuomenės politinio nebran-

dumo vykdydamos naujų narių atranką, nes pretendentai į partijos narius miglotai supranta partinę ideologiją. Jei Lietuvos piliečiams ir stinga politinės brandos, kita vertus, kai Lietuvos politikoje egzistuoja prieštaravimas tarp partinio žodžio ir veiksmo, pagal kokius kitus kriterijus Lietuvos gyventojai gali ugdyti savo kompetenciją, jei ne stebėdami Lietuvos politinio gyvenimo ypatybes, kurios ideologinėms vertybėms formuotis nėra palankios? Jei Lietuvos piliečiams iš tiesų stinga politinės brandos, ar partijų vykdoma politika nėra tas veiksnys, kuris supratimą apie ideologijos ir vertybių vaidmenį politikoje tik dar labiau komplikuoja?

Nors Lietuvos partijų lyderiai, kaip minėta, dažniausiai nepabrėžė ideologinių vertybių patikrinimo svarbos partijai priimant naujuosius narius, LiCS aukščiausios vadovybės narys palietė ne tik galimą naujų partijos narių politinės kompetencijos ribotumą, bet ir kitą labai reikšmingą aspektą, t. y. partijai atsiveriančias galimybes priimtąjam naujokui vėliau skiepyti partijos vertybes. Pasak vieno iš LiCS lyderių, partijoje yra organizuojami kursai, lektoriai skaito paskaitas, organizuoja diskusijas apie liberalizmą, iššūkius, požiūrius, problematiką. Jo nuomone, nemaža dalis žmonių dažnai nelabai supranta, ar yra liberalių pažiūrų, ar ne. Todėl partiniai mokymai naudingi partijos nariams, kurie dažnai labai abstrakčiai supranta žodį „liberalizmas“ ir pačią politinę ideologiją.

Kaip rodo kokybinis tyrimas, Lietuvos partijos rengia seminarus, mokymus apie vertybes savo partijų nariams, taip mėgindamos ugdyti jų politinę kompetenciją, nepamirštami ir bendravimo su žiniasklaida, viešųjų ryšių klausimai ir kiti praktiniai aspektai. Kai kurių Lietuvos partijų organizuojami narių mokymai labiau telkia dėmesį ne į vertybinį, ideologinį turinį, bet į partijos narių pasirengimą dalyvauti rinkimuose, t. y. mokymai yra pirmiausia skirti partijos išskelbtiems kandidatams. Tačiau bet kuriuo atveju šalies partijų lyderiai pripažįsta būtinybę rengti mokymus partijos nariams, o ideologinis pasirengimas taip pat turėtų būti įtrauktas. Taigi, partijų lyderiai dar kartą patvirtino savo teigiamą požiūrį į ideologiją apskritai, kuris,

deja, neretai pranyksta partijų vadovams vertinant konkrečius partinio gyvenimo aspektus.

Išvados

Lietuvos politiniame žemėlapyje kol kas matomi tik vienintelės eks-komunistinės–antikomunistinės skirties, kurią šalies politinės jėgos politizavo jau pirmaisiais demokratizacijos metais, kontūrai. Po komunistinio režimo griūties Lietuvai atsižvelgus į „rinkos bolševikų“ iš tarptautinių finansinių organizacijų rekomendacijas ir „didžiuoju šuoliu“ įdiegus kapitalistinius gamybinius santykius, Lietuvos visuomenė susiskaldė. Tačiau ir socioekonominis konfliktas neranda atgarsio šalies tarppartinėje konkurencijoje, tarsi Lietuvos gyventojai turi sąlyginai vienodas socioekonominės preferencijas. O ryškių šalies socioekonominių problemų, kurios galėtų patekti į politinio konflikto lauką ir tapti partijų priešpriešos ašimi, kaip ir apskritai nėra.

Kad atsirastų politinė skirtis ir darytų poveikį šalies partinei sistemai ir rinkėjų elgsenai, yra labai svarbus pačių politinių partijų nusiteikimas politizuoti visuomenėje kylančius konfliktus atsižvelgiant į kiekvienos partijos ideologines pozicijas. Todėl straipsnyje buvo siekiama rasti kitų, ne visuomenės, nepasirengimo priežasčių, kodėl Lietuvos partijos, nors ir naudoja ideologines „etiketes“, praktinėje politikoje tos „etiketės“ neturi didesnio poveikio nei pačių partijų, nei šalies rinkėjų rinkiminei elgsenai.

Pirmiausia, įvertinus Lietuvos partijų vidinės demokratijos būklę, paaiškėjo, kad partijų eilinių narių galimybės prisidėti prie svarbiausių sprendimų partijoje priėmimo nėra pakankamos. Būti ar nebūti vertybiniais konfliktams tarppartinėje konkurencijoje daugiausia priklauso nuo politinių partijų vadovų apsisprendimo ir politinės valios, kurie vyrauja partijų organizacinėje hierarchijoje. Todėl potencialo kilti ideologiniams konfliktams buvo ieškota atliekant kokybinių interviu analizę su pagrindinių šalies partijų aukščiausios vadovybės nariais (lyderiais).

Tyrimas atskleidė, kad Lietuvos partijų ideologinis beveidiškumas negali būti paprastai paaiškinamas vien tik Lietuvos partinės sistemos, kuri jau beveik baigia skaičiuoti antrą dešimtmetį, jaunumu, ar Lietuvos gyventojų politiniu nebrandumu, bet sisteminė problema, jei net partijos organizacinėje hierarchijoje vyraujantiems partijos lyderiams stinga ideologinio mąstymo vertinant konkrečius partinio gyvenimo aspektus. Nors politinių partijų vadovybės nariai žino kai kuriuos savo partijos ideologinėms „etiketėms“ būdingų ideologinių vertybių fragmentus, net ir patys partijų lyderiai pripažino, kad deklaracijos yra viena, o reali politinė veikla – kita. Prisiminus A. Sverdiolo aptartą žmogaus be savitvardos problematiką galima apibendrintai teigti, kad partijų lyderiams ideologija yra svarbi kaip teorinis konstruktas, bet įgyvendinant konkrečius sprendimus partiniame gyvenime ar aukščiausiu Lietuvos politiniu lygmeniu – Seime ir Vyriausybėje – elgiamasi kaip išsėina, o ne kaip turėtų lemti ideologinis vertybinis partijos veidas.

2007 m. pabaigoje atlikti interviu su pagrindinių šalies partijų aukščiausios vadovybės nariais nesudaro pagrindo tikėtis, kad Lietuvos politinis gyvenimas netolimoje ateityje normalizuosis – atsiras Lietuvos politinę erdvę padalijančios ilgalaikės skirtys. Lietuvos politinių partijų aukščiausios vadovybės nariai, turėdami institucionalizuotas galimybes kontroliuoti partijų organizaciją, nėra tas veiksnys, kuris galėtų šalies partijas pasukti aiškesnio ideologinio profilio formavimosi kryptimi ir leistų tikėtis glaudžių sąsajų tarp partijų ir atskirų visuomenės segmentų užmezgimo. Ne Lietuvos visuomenės nepasirengimas mąstyti ideologiškai ir balsuoti pagal konfliktines ašis, bet Lietuvos politinių partijų vengimas atliepti Lietuvos visuomenei būdingus skirtingus interesus yra viena esminių kliūčių politinėms skirtims atsirasti šiandieninėje Lietuvoje.

NUORODOS IR PASTABOS

¹ Vytautas Radžvilas. Dešiniojosios politinės partijos Lietuvoje: kai kurie genėzės formavimosi ypatumai // Vytautas Radžvilas, sudar. Lietuvos politinė dešinė. Posovietinio reiškinio bruožai. Vilnius: DPI, 2002. P. 18; Vladimiras Laučius. Idėjinio tapatumo problemos Lietuvos partinėje sistemoje // Algimantas Jankauskas, sudar. Lietuva po Seimo rinkimų 2004. Kaunas: Naujasis lankas, 2005. P. 91.

² Mindaugas Jurkynas ir Ainė Ramonaitė. Kairė ir dešinė Lietuvoje: ekspertų ir elektorato nesuskalbėjimas // Algimantas Jankauskas, sudar. Lietuva po Seimo rinkimų 2004. Kaunas: Naujasis lankas, 2005. P. 75, 77.

³ Vaidutis Laurėnas. Normalios politikos genėzės studija. Lietuvos politinės sociologijos studija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001. P. 204.

⁴ Vaidas Morkevičius. Ideologijų raiška politiniame diskurse // Algis Krupavičius ir kiti. Ideologijos ir partijos XXI amžiaus pradžioje: ar ideologijų amžius tęsiasi? Baigiamoji ataskaita. Kaunas: KTU PVAI, 2006. P. 317.

⁵ Ainė Ramonaitė. Posovietinės Lietuvos politinė anatomija. Vilnius: Versus aureus, 2007. P. 88.

⁶ Kjetil Duvold. Making Sense of Baltic Democracy. Public Support and Political Representation in Nationalising States. Örebro: Örebro Studies in Political Science, 13, 2006. P. 270.

⁷ Žr.: Mindaugas Jurkynas. Politinio konflikto kaita ir takoskyros // Algimantas Jankauskas, sudar. Lietuva po Seimo rinkimų 2000. Kaunas: Naujasis lankas, 2001; Mindaugas Jurkynas. Political and Social Conflicts in Lithuania: Searching for the Left/Right Dimension and Cleavages. The Baltic Sea Area Studies, No. 10, Gdansk/Berlin, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego/Nordeuropa Institut der Humboldt-Universität zu Berlin, 2003; Mindaugas Jurkynas. Emerging Cleavages in New Democracies: The Case of Lithuania // Journal of Baltic Studies. 2004, XXXV (3); Mindaugas Jurkynas ir Ainė Ramonaitė. Kairė ir dešinė Lietuvoje: ekspertų ir elektorato nesuskalbėjimas // Algimantas Jankauskas, sudar. Lietuva po Seimo rinkimų 2004. Kaunas: Naujasis lankas, 2005; Kjetil Duvold and Mindaugas Jurkynas. Lithuania // Sten Berglund, Joakim Ekman, Frank H. Aarebrot, eds. The Handbook of Political Change in Eastern Europe. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2004; Jūratė Novagrockienė. Lietuvos partinės sistemos raida // Algis Krupavičius, sudar. Seimo rinkimai '96. Trečiasis „atmetimas“. Vilnius: Tvermė, 1998; Ainė Ramonaitė. Posovietinės Lietuvos politinė anatomija. Vilnius: Versus aureus, 2007; Darius Žėruolis. Lithuania // Sten Berglund, Thomas Hellen and Frank H. Aarebrot, eds. The Handbook of Political Change in Eastern Europe. Cheltenham: Edward Elgar, 1998; Kjetil Duvold. Making Sense of Baltic Democracy. Public Support and Political Representation in Nationalising States. Örebro: Örebro Studies in Political Science, 13, 2006; Hermann Smith-Sivertsen. What Kind(s) of Political Parties Emerged and Why?: Comparing the Parties of Latvia and Lithuania of the late 1990s by their Organizations, Policies and Surroundings. Series of dissertations submitted to the Faculty of Social Sciences, University of Oslo. No. 8, 2004.

⁸ Ainė Ramonaitė. Op. cit., p. 166.

⁹ Ainė Ramonaitė. Op. cit., p. 29. Beje, ekskomunistinės–antikomunistinės ašies išsiskleidimas yra labai svarbus, jei atsižvelgiama į tai, kad po komunistinio režimo griūties Lietuvos piliečiai dar tik buvo pradėję (!) mokytis politinės abėcėlės. Tas pats taikytina ir Lietuvos demokratinės darbo partijos (toliau LDDP) bei Sąjūdžio politikams, kurių politinė patirtis veikti demokratijoje taip pat dar tik formavosi, tačiau politiniai lyderiai akivaizdžiai siekė kuo labiau politizuoti visuomenėje kilusius nesutarimus ekskomunistinėje–antikomunistinėje takoskyroje.

¹⁰ Kjetil Duvold. Op. cit., p. 319.

¹¹ Thomas L. Friedman. *Lexus ir alyvmedis*. Vilnius: Vaga, 2005. P. 141–142.

¹² Zenonas Norkus. *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008. P. 363.

¹³ Ten pat, p. 626.

¹⁴ Vaidutis Laurėnas. Op. cit., p. 153.

¹⁵ Zenonas Norkus. Op. cit., p. 368. Beje, „rinkos bolševikų“ epiteta vartoja buvęs PB vyriausiasis ekonomistas, gavęs Nobelio premiją ekonomikos srityje, Josephas Stiglitzas, kuris negaili kritikos PB ir TVF politikai transformuojant pokomunistinių šalių ekonomikas.

¹⁶ Ten pat, p. 344.

¹⁷ Ten pat, p. 653. Beje, LDDP po pergalės 1992 m. Seimo rinkimuose, spaudžiama tarptautinių finansinių organizacijų, tęsė Sąjūdžio pradėtas reformas (ten pat, p. 389, 602). Kitaip tariant, „rinkos bolševikų“ iš TVF ir PB rekomendacijų igyvendinimą jau vykdė tikrieji „lietuviškieji bolševikai“. Toks dešiniųjų pradėtos neoliberalios politikos tęsimas ekskomunistinės LDDP pastangomis turėjo neigiamą įtaką besiformuojančiai rinkėjų identifikacijai kairės–dešinės ašyje ir kludė jiems atrasti kitus, nei ekskomunistinė–antikomunistinė ašis, kriterijus, galinčius apibrėžti skirtumą tarp LDDP ir Sąjūdžio veiklos tęsėjos Tėvynės sąjungos (toliau TS). Pasak Z. Norkaus, Gedimino Vagnoriaus vyriausybės veiklai buvo būdingi socialdemokratinės politikos elementai (ten pat, p. 604), kurie ir vėl turėjo komplikuoti rinkėjų supratimą apie kairės–dešinės konfliktą.

¹⁸ Žr.: Rūta Brazienė. *Socialinės stratifikacijos skaitiniai*. Kaunas: Technologija, 2005; Romas Lazutka ir kiti. *Lietuva stojant į Europos Sąjungą: ekonominė, sociologinė ir demografinė padėties analizė*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2004; Arvydas Virgilijus Matulionis. *Lietuvos visuomenės struktūravimasis // Filosofija. Sociologija*. 2005, Nr. 4; Arvydas Virgilijus Matulionis ir kiti. *Lietuvos socialinė struktūra*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005; Meilutė Taljūnaitė, sudar. *Socialinis struktūrinimasis ir jo pažinimas*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1999.

¹⁹ Kjetil Duvold. Op. cit., p. 271.

²⁰ „The UNU/WIDER World Income Inequality“ duomenų bazė <<http://www.wider.unu.edu/wiid/wiid.htm>> [žiūrėta 2008 m. gruodžio 20 d.].

²¹ Daiva Skučienė. Pajamų nelygybė Lietuvoje // *Filosofija. Sociologija*. 2008, Nr. 4, p. 29.

²² Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės svetainė <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1333>> [žiūrėta 2009 m. vasario 23 d.].

²³ Kjetil Duvold. *Op. cit.*, p. 287–290.

²⁴ Romas Lazutka. Gyventojų pajamų nelygybė // *Filosofija. Sociologija*. 2003, Nr. 2, p. 23.

²⁵ Vladimiras Laučius. *Op. cit.*, p. 92.

²⁶ Arvydas Guogis. Apie kai kurias socialinės nelygybės formavimosi sąlygas Baltijos šalyse // *Filosofija. Sociologija*. 2004, Nr. 2, p. 18.

²⁷ Žr. John D. May. *Opinion Structure of Political Parties: The Special Law of Curvilinear Disparity // Political Studies*. 1973, XXI (2); Herbert Kitschelt. *The Internal Politics of Parties: The Law of Curvilinear Disparity Revisited // Political Studies*. 1989, XXXVII (3); Pippa Norris. *May's Law of Curvilinear Disparity Revisited. Leaders, Officers and Voters in British Political Parties // Party Politics*. 1995, 1 (1).

²⁸ Atliekant partijų organizacijos analizę buvo panaudoti partijų vidinių gyvenimą reguliuojantys dokumentai: Darbo partijos statusas, priimtas 2003 m. spalio 18 d.; Darbo partijos statusas, priimtas 2006 m. rugpjūčio 26 d.; Liberalų ir centro sąjungos įstatai, priimti 2005 m. vasario 12 d.; Liberalų ir centro sąjungos statusas, priimtas 2003 m. gegužės 31 d.; Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio įstatai, priimti 2006 m. vasario 25 d.; Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio įstatai, priimti 2007 m. birželio 9 d.; Lietuvos socialdemokratų partijos statusas, priimtas 1989 m. gruodžio 2–3 d.; Lietuvos socialdemokratų partijos statusas, priimtas 2005 m. gegužės 14 d.; Valstiečių ir naujosios demokratijos partijų sąjungos įstatai, priimti 2001 m. gruodžio 15 d.; Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos įstatai, priimti 2005 m. gruodžio 10 d.; Naujosios sąjungos (socialliberalai) įstatai, priimti 1998 m. balandžio 25 d.; Naujosios sąjungos (socialliberalai) įstatai, priimti 2006 m. lapkričio 25 d.; Pilietinės demokratijos partijos įstatai, priimti 2006 m. gegužės 14 d.; Liberalų demokratų partijos įstatai, priimti 2002 m. kovo 9 d.; politinės partijos „Tvarka ir teisingumas“ įstatai, priimti 2006 m. gegužės 13 d.; Tėvynės sąjungos (Lietuvos konservatoriai) įstatai, priimti 1993 m. gegužės 1 d.; Tėvynės sąjungos įstatai, priimti 2004 m. vasario 7 d.

²⁹ Tam buvo sukurta partijų vidinės demokratijos indikatorių schema. Suformuotas partijų demokratiškumo indeksas leido įvertinti Lietuvos partijų vidinės demokratijos būklę. Partijų demokratiškumo indekso sudarymo logika – kiekvieno iš 26 demokratiškumo rodiklių reikšmių aibė ir kodavimas, demokratiškumo indekso reikšmės skaičiavimas – pateikiama: Giedrius Žvaliauskas. *Ar partijos Lietuvoje yra demokratiškos? Kaunas: Technologija, 2007* (monografijoje vartojamas ne demokratiškumo, bet politinės raiškos indekso pavadinimas). Šiame straipsnyje pakanka įvardyti, kad mažiausia reikšmė, kuria gali būti vertinama kurios vienos partijos demokratijos būklė, yra 0,00. Tai reiškia, kad tokia partija taiko nepalankiausių eiliniams partijos nariams tvarką, kai vertinami visi 26 rodikliai. Didžiausia reikšmė yra 26,00, t. y. tokia Lietuvos politinė partija yra demokratiškiausia partija. Teorinė vidurinioji reikšmė yra 13,00 – ji nubrėžia ribą tarp demokratiškos ir nedemokratiškos partijos.

³⁰ LSDP steigiamasis (atkuriamasis) suvažiavimas surengtas 1989 m., TS – 1993 m., Naujosios sąjungos (socialliberalų) (toliau NS(SL)) – 1998 m., Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos (toliau LVLS) – 2001 m., politinės partijos „Tvarka ir teisingumas“ (toliau TT) – 2002 m., Liberalų ir centro sąjungos (toliau LiCS) – 2003 m., Darbo partijos (toliau DP) – 2003 m., Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio (toliau LRLS) bei Pilietinės demokratijos partijos (toliau PDP) – 2006 m.

³¹ Papildomas 26 demokratiškumo rodiklių suskirstymas į santykinai atskiras 8 grupes ir jų skaičiavimas yra pateikiama Giedrius Žvaliauskas. Op. cit. (monografijoje vartojamas politinės raiškos koeficiento pavadinimas).

³² Alvydas Jokubaitis. Politika be vertybių // Politologija. 2008, Nr. 1 (49), p. 28–29.

³³ Tam 2007 m. gruodžio 3–21 d. buvo atlikti 9 interviu su Lietuvos partijų vadovybei atstovaujančiais politikais, t. y. po vieną iš kiekvienos partijos. Partijos vadovybei yra priskiriami aukščiausius partinius postus turintys asmenys, t. y. partijos pirmininkas ir jo pavaduotojai. Buvo atrinktos tos parlamentinės Lietuvos partijos, kurios yra įveikusios rinkimų barjerą proporcinėje rinkimų sistemoje per 2004 m. Seimo rinkimus: LSDP, LVLS, TS, LiCS, TT, NS(SL) ir DP. Taip pat į tyrimą įtraukta PDP ir LRLS. Šios politinės partijos 2004–2008 m. Seimo kadencijos metu atskilo nuo DP ir LiCS, todėl PDP ir LRLS vadovų nuostatos dėl ideologijų vaidmens šiandieninėje politikoje taip pat turi būti analizuojamos kaip ir pagrindinių parlamentinių partijų, nes šioms partijoms buvo atstovaujama 2004–2008 m. Seime.

³⁴ Arūnas Sverdiolas. Lėkšutėlė lėkštelė. Keli dabartinės viešosios erdvės ypatumai. Vilnius: Versus aureus, 2006. P. 41.

³⁵ Naujausias pasiūlymas partijoms vienytis iš naujo LSDP pirmininko Algirdo Butkevičiaus lūpų nuskambėjo 2009 m. kovą: „Aš manau, kad gali būti toks variantas: visos partijos gali būti susodintos už stalo – ypač Prezidentūroje – ir pasakyta: „Norite valstybei padėti, norite mūsų žmonėms padėti, sudarome plačią koaliciją iš profesionalų, kurie turi darbo patirtį ir žino, kaip reikia problemas spręsti“ (Žinių portalas „Kauno diena“. <<http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/a-butkevicius-rudeni-regi-nacionaline-koalicija-206754>> [žiūrėta 2009 m. kovo 18 d.]).

³⁶ Vladimiras Laučius. Op. cit., p. 95.

³⁷ Vaidutis Laurėnas. Op. cit., p. 194.

³⁸ Šiame straipsnyje nebuvo norima konkrečiai įvardyti partijos lyderių paminėtas socialines grupes, nes norėta įvertinti, kaip partijų lyderiai apskritai supranta atstovavimą. Vis dėlto reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad nė vienas iš apklaustų 9 partijų lyderių, vardydamas socialines grupes, kurioms partija atstovauja ar norėtų atstovauti, nepaminėjo darbininkų klasės, nors Lietuvos ūkio struktūroje nemažą dalį užima pramonės gamyba, sudaranti, pavyzdžiui, santykinai didesnę dalį nei Latvijoje ir Estijoje.

³⁹ Algis Krupavičius. Seimo rinkimai ir partijų programų diskursas // Algimantas Jankauskas, sudar. Lietuva po Seimo rinkimų 2000. Kaunas: Naujasis lankas, 2001. P. 50.

⁴⁰ Algis Krupavičius. Partijų programos ir vertybės 2004 m. Seimo rinkimuose // Algimantas Jankauskas, sudar. Lietuva po Seimo rinkimų 2004. Kaunas: Naujasis lankas, 2005. P. 30–31.

SUMMARY

IDEOLOGY AND PARTY ACTIVITY FROM THE PERSPECTIVE OF LITHUANIAN PARTY LEADERS

The article deals with the analysis of the reasons why ideology is not important part of party activities. Even if the labels with some shades of ideology are being used nevertheless parties do not have clear ideological position and prefer pragmatism. Post-communist politics presents wide range of latent cleavages and creates unique opportunity for development and formation of politics based on of the differences of social and cultural level. Nevertheless in Lithuanian political map we can notice just one type of cleavage, i.e. *Communist – Anti-Communist cleavage*.

In 1990 Lithuania has started its way towards both democracy and market capitalism. The transformation of centrally planned-administrative economic system to market economy fostered social and economical changes in Lithuania. Surprisingly these transformations has no significant impact on formation “*Western*” *Left–Right cleavage* with dominant socio-economic content.

The non-ideological position of Lithuanian parties manifests the situation as if all Lithuanian population has the same economic preferences and as if Lithuania has no significant socio-economic problems that could be the core issue for confrontation among different Lithuanian parties.

The article first evaluates the level of internal democracy of Lithuanian parties and reveals that opportunities of party members to participate in decision making process are not sufficient. Value conflicts among parties highly depend on the political will of party leaders. This article focused on the analysis of 9 interviews with the party leaders or the deputy chairmen from the 9 main Lithuanian parties. The aim of the interviews was to discuss the role of ideology in party politics and activities.

The study revealed that the lack of ideology identity among Lithuanian parties cannot be explained by the freshness of Lithuania party system that actually is almost 20 years old, or by political immaturity of Lithuanians. It is a problem of system, as even the highest authorities of the parties demonstrate the lack of ideological thinking in explaining certain political party issues. Nevertheless party authorities know main value ‘labels’ of their political ideologies, party leaders themselves admitted that ideological declaration is one thing and real political activity is another one. Summarizing, it might be noticed, that ideology is important for party leaders as theoretical construction, but in party decision making or at the highest political level in Seimas and Government the party ideological values are ignored.

Interviews with the authorities of main political parties in Lithuania were conducted in 2007. The results of the interviews don’t promise the long term political cleavages that could make the political life in Lithuania normal in nearest future. Though the authorities of Lithuanian parties have institutional possibilities to control party organization, however, they are not a power that may put Lithuanian parties in

a clear ideological framework and foster coherence between parties and society. The main obstacle for the emergence of political cleavage in Lithuania is not a Lithuanian social mentality that is not ready to think ideologically and vote according to it, but Lithuania political parties unwilling to respond to the different interests of Lithuanian society.